

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

25 години

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ
Юбилейна международна научна конференция БЪЛГАРИЯ НА РЕГИОНИТЕ

Перспективи за устойчиво регионално развитие

27-28 октомври 2017 г., Пловдив, България

25 years

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
Jubilee International Scientific Conference BULGARIA OF REGIONS

Sustainable Regional Development Perspectives

27-28 October 2017, Plovdiv, Bulgaria

<http://regions.uard.bg>

The Internationalization of Higher Education - the Opportunity of the Successful University of the Future

Stoyko Stoykov¹, Sevdalina Dimitrova^{1,2}

¹*Vasil Levski National Military University – Veliko Tarnovo, Bulgaria*

²*University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Bulgaria*

Abstract: The penetration of mankind into the noosphere (the era of knowledge) determines the need for nations (such as the Bulgarian) facing a demographic collapse to concentrate on the accumulation of intellectual potential that they have been used to strengthen and develop the wellbeing of Bulgarian civil society, as well as on its own in an integration and coalition aspect. And in order for our country to develop dignifiedly and successfully in world intellectual competition and to withstand external and internal adverse impacts, it is more than necessary to achieve it through the national spiritual and scientific potential that it possesses and will form in the future. This is possible through much larger investments in science education and a dynamic education system that integrates the international approach in higher education and the placement of Bulgarian higher education in the European space.

Keywords: education, university, internatiozalization.

Интернационализацията на висшето образование – възможност на успешния университет на бъдещето

Стойко Стойков¹, Севдалина Илиева Димитрова^{1,2}

¹*Vasil Levski National Military University – Veliko Tarnovo, Bulgaria*

²*University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Bulgaria*

Резюме: Навлизането на човечеството в ноосферата (ерата на знанието) обуславя необходимостта нациите (като българската), намиращи се пред демографски срив, да концентрират вниманието си върху натрупването на интелектуален потенциал, който им е потребен за укрепване и развиване на благосъстоянието на българското гражданско общество, както и на собствено място в интеграционен и коалиционен аспект. И за да може страната ни да се развива достойно и успешно в световното интелектуално съревнование, и да устои на външни и вътрешни неблагоприятни въздействия, повече от наложително е това да се постигне чрез националния духовен и научен потенциал, който тя притежава и ще формира в бъдеще. А това е възможно посредством много по-големи инвестиции в научното образование и динамична образователна система, интегрираща интернационалния подход във висшето образование и отреждане на мястото на българското висше образование в европейското пространство.

Ключови думи: образование, университет, интернационализация.

Увод

В динамичния образователен и глобален пазар на висшето образование инвестирането в човешкия капитал в образователната система и науката, стимулирането на иновациите, акумулирането на знанията в материалното и духовното производство и в публичните блага прави повече от наложително за България да се формира нова стратегия за обществено развитие, основана на знанието. Още повече че основна същностна характеристика на съвременното производство е наличието на компонент на знанието във всяко благо. И именно ключовата роля за развитието на обществото ни по нелекия път за реализиране на идеята за Европа на знанието се отрежда на висшето образование като изключително богата и разнообразна научна и културна придобивка. Създаването на Национална стратегия за научни изследвания в страната ни би била в подкрепа на продължаването на традициите за развитие на вековните ни национални ценности – наука и образование, дълбоко вкоренени в националния ни дух и култура. Тя е тази, която допринася за интегрирането на България към развитите европейски страни, където науката е национална ценност, удовлетворяваща духовни потребности на обществото и генерираща нарастването на благосъстоянието, сигурността и устойчивото му развитие. Решението на тази извънредно тежка задача е невъзможно без

наука. Мисията на науката в България в настоящия момент се състои в решаването именно на тази задача, в основата на която е интернационализацията на висшето образование чрез издигането на знанието в култ за всяка учеща се система. Разбира се, решаването на тази нелека задача изправя системата на висшето образование в страната ни пред низ от предизвикателства, в отговор на които е предприемането на не една или две промени в законодателен и изпълнителен аспект, и най-вече по отношение на мениджмънта на качеството на обучение чрез въвеждането на ясни и точни критерии за развитие на академичния състав и лоялна междуниверситетска конкуренция. И всякакви псевдосъвети, изказани с декларативен тон, за броя на висшите училища в страната ни и тяхната редукция (интересно защо ли свеждането им до десет на брой), както и продължаването на хаоса на бързи и неконтролирани „производства“ на академични длъжности, често основани на плагиатство, свързаност, лъженаука, далеч не са в подкрепа на мисията на науката. В този контекст са провокирани и нашите научни търсения, насочени към интернационализацията на висшето образование като основа на интелигентния растеж и успешните университети на бъдещето в европейското пространство на висшето образование.

Интернационализацията на образованието – движещ мотив на конкурентното предимство на университетите

Изходна основа на нашите научни търсения е историята на интернационализацията на висшето образование. Едни по-задълбочени изследвания на интернационализацията на висшето образование показват, че началото на същата се поставя още в епохата на Възраждането със създаването на първите европейски университети и свързаната с това мобилност на обучаеми и преподаватели в тези университети. В подкрепа на това е представената ретроспекция на изследвания от нас проблем в исторически аспект:

✓ **Университетът в Болоня** – *Università di Bologna* – най-старият университет в света и най-старият съществуващ университет в Европа е **създаден през 1088 г.** Мотото на университета е „Майка кърмилница на науките“. Сред известните възпитаници на първия средновековен и оцелял до днес център на академизма в Европа са – Данте Алигиери, папа Сикст IV, Николай Коперник, Романо Проди, Умберто Еко;

✓ **Парижкия университет** – известен и като Сорбоната – *La Sorbonne*, по името на един от колежите му, е **създаден през 1150 г.** През вековете се е радвал на завидна репутация в широк кръг от области от човешкото познание. В него са изучавали науки и изкуства и провеждали научни изследвания личности като Франсоа Рабле, Дени Дидро, Анри Поанкаре, Пиер и Мария Кюри, Жозеф Лиувил, Жак Моно и много други. С Парижкия университет са свързани 47 нобелови лауреати, както и 7 Филдсови медалисти¹;

✓ **Оксфордският университет** – *University of Oxford* – най-старият университет във Великобритания и вторият най-стар действащ в света е

---

¹ Филдсовият медал е еквивалент на Нобеловите награди и най-значимото отличие, което някой математик може да получи.

основан през 1167г. в град Оксфорд, когато Хенри II забранява на народа си да учи в *University of Paris*. Университетът е организиран на 2 нива – колежно и факултетно. Студентите могат да ползват обучение, близко до индивидуалното – упражнения се провеждат в присъствието на няколко (често 1-2) студенти и един преподавател. С тази система се свързва в значителна степен успехът на обучението и тя е уникална. Сред известните възпитаници са Джордано Бруно, Адам Смит, Магратет Тачър;

✓ **Кеймбриджкият университет** – *The University of Cambridge* – е **основан през 1209 г.** от група учени, напуснали Оксфорд. За двата университета е характерно многовековно благородно съперничество и често за възпитаниците им се говори като за възпитаници на *Оксбридж* (те са дали на Обединеното кралство 41 министър-председатели). Кеймбридж е един от малкото университети, които все още поддържат факултети само за жени. Възпитаници на Кеймбридж са носители на общо 91 Нобелови награди – повече от всеки друг университет в света. Сред известните възпитаници са Чарлз Дарвин, Стивън Хокинг, Исак Нютън, Лорд Байрон, Франсис Бейкън, Оливър Кромвел.

На това основание интернационализацията в световното стопанство е процес, който се засилва с развитието на основните форми на международни икономически връзки – трансграничното движение на капитали, стоки, услуги, работна сила и знание. Тя представлява порядък (ред) на устройство на света, при който доминираща роля играе държавата с ясно определени граници, през които може да се осъществява традиционна дейност по интернационализация (мобилност на студенти и преподаватели, сътрудничество между ВУЗ, съвместни изследователски проекти).

Проследявайки етимологията на понятието, интернационализацията (англ. *internationalization*) – е процес на нарастване ролята на трансграничното организиране на образователния процес. Тя се проявява във все по-осезателното разгръщане на образователна дейност през държавните граници. При нея се наблюдава сближаване и взаимно преплитане на образователните процеси в отделните държави. Резултатът от интернационализацията е едно разширение на организационното пространство за образование, в което пространствената дистанцията вече не играе съществена роля.

Икономическото развитие през последните десетилетия се характеризира в почти всички сектори с т.нар. реструктуриране. Университетите реагират на този процес и движещите сили и мотиви, които именно ги подтикват към интернационални дейности, е желанието им за достойно участие на интернационалния пазар на образование.

Съвременният етап на интернационализацията на висшето образование следва тенденциите за глобализация в образованието, свързани с преход от епизодични университетски контакти между отделни страни към научно-педагогическа кооперация и многостранно образователно и научно сътрудничество.

Съществените мотиви на университетите са тясно свързани с техните намерения за подобряване на конкурентноспособността им чрез разширяване на позициите им на един изключително динамичен пазар – този на знанието и намаляването на основните им разходи при предоставянето на образователните услуги.

При създаването и развитието на дългосрочни предимства в конкурентна среда за стабилизирането на университетите за един дълъг период от време водещ е мотивът за оцеляване. Предлагащото например на така наречените „уникални“ образователни услуги предоставя възможността за успешно установяване на университетите не само на националния, но и на чуждестранния пазар.

Мотивът за растеж е в основата на интернационалната дейност като възможност на университетите да инвестират повече в своето ново развитие, като по този начин може да бъде засилена тяхната различимост и да бъдат подобрени рейтинговите им позиции.

В стремежа към стабилност при дейността на университети в регионите със силно изразени и все по-задълбочаващи се демографски проблеми водещо е разпределението или редуцирането на риска. Мотивът за пазарни позиции се базира на все повече нарастващия натиск от страна на националната конкуренция и насищането на националния образователен пазар, което подтиква университетите към експанзия².

Съществуващите образователни и научни ресурси, както и непълното използване на създаден уникален образователен и научен капацитет, подтикват националните университети самостоятелно или съвместно да навлизат на чуждестранни пазари, което може да доведе и до редуциране на разходите.

Декларацията от Болоня създаде ново измерение за интеграция и развитие в Европейската зона на висшето образование. Шестте основни цели, заложи в Болонската декларация³, са рамката за продължаване на образователното конвергиране и през новия програмен период на ЕС, а именно:

- ✓ възприемане на система от лесноразпознаваеми и съпоставими образователни степени;
- ✓ включване в системата на обучение, базирана върху трите цикъла на бакалавърско, магистърско и докторантско обучение;
- ✓ усъвършенстване на системата за натрупване и трансфер на кредити;
- ✓ стимулиране на мобилността, основано на идеята за иновации, споделяне на добрите практики в обучението, преподаването и обмена на знания;
- ✓ стимулиране на европейското сътрудничество в областта на осигуряване качеството на обучение чрез усвояване на иновационни практики;
- ✓ стимулиране на инициативи от общ интерес в европейското измерение на кооперирането в обхвата на висшето образование.

Опитът сочи, че интеграцията в образователната сфера е успешна винаги, когато създава ново, по-високо ниво на качеството. Посланието на европейските образователни институции от сферата на висшето образование след срещата им в Букурещ през 2012 г., проведена под надслов „Да използваме потенциала си по най-добрия начин: консолидиране на

---

² разширение, разпространение на вид дейност извън първоначалните предели. Речник на думите в българския език

³ Болонската декларация е документ, подписан от членовете на Европейския съюз, касаещ хармонизиране на висшето образование в Съюза. Декларацията е подписана на 18 и 19 юни 1999 г. в Болоня (Италия).

европейското пространство за висше образование”, определя качеството като базисно и съществено условие за доверие, релевантност, мобилност, съпоставимост и привлекателност в европейската зона на висше образование.

В своите най-актуални документи Европейската комисия очертава основните приоритети във връзка с интернационализацията на висшите училища в Европа, а именно: широка промоция на международната мобилност на студенти и преподаватели, предлагане на иновативни образователни съдържания в учебните планове на специалностите, стремеж към високи постижения в образованието и изследванията и не на последно място – постигане на стратегически партньорства с висши училища, институции на държавната администрация, частния и неправителствения сектор в световен мащаб.

За да установи готовността на висшите училища в Европа за по-широки перспективи на тяхната интернационализация, в края на 2012 г. Европейската университетска асоциация проведе *он-лайн* проучване сред университети от 47-те страни в Европейското пространство за висше образование. В резултат от изпратените въпросници до висшите училища, *онлайн* анкетата е върната попълнена от 175 институции за висше образование от 38 страни, като Русенският университет е единственият участник от България. Най-голям е броят на участващите университети от Германия и Испания – по 16, и от Италия и Турция – по 13⁴.

Преобладаващата част от анкетираните (91%) считат, че Европейската стратегия за интернационализация на висшето образование е в подкрепа на генерирането на добавена стойност за университетските ръководства, националните органи и цялата академична общност. Влиянието на тази стратегия върху конкретните висши училища се индикира от участниците в изследването в следните посоки: за развитие на институционални партньорства с нови региони и страни (73%), за изпращане на повече студенти в чужбина (72%), за увеличаване броя на приеманите чуждестранни студенти във висшето училище (68%), за по-добрата осведоменост на преподавателския състав относно възможностите, които предлага интернационализацията (67%), за обявяването на повече курсове на английски език (67%), за развитието на съвместни специалности с ваимнопризнати дипломи (61%), за по-добро позициониране в международни рейтингови системи (49%) и т.н.

Интересен факт е, че сред европейските университети все още не е достатъчно популярно привличането и назначаването на преподаватели от чужбина, а това също е един от приоритетите в стратегията за интернационализация.

Университетите заявяват в своите мисии, че ценят международното сътрудничество и се стремят да повишат международната си репутация. За да бъде такава заявка реално намерение, тя трябва да бъде подкрепена с възможности да се осигурят продукти, услуги и процеси, които да са от взаимен интерес и полза за евентуалните международни партньори. Ако един университет няма ясна представа в каква степен неговата структура и дейности

---

⁴ доц. д-р Юлиана Попова, проф. д-н Христо Белоев, Научни трудове на Русенския университет - 2013, том 52, серия 9.

отговарят на международни стандарти, тенденции и търсене, трудно би могъл да осъществи намеренията си и да бъде конкурентен в международен план.

Идентифицираните топ три приоритета в институционалните стратегии за интернационализация на висшето образование, са както следва: привличане на повече чуждестранни студенти (52% от университетите-участници), като стратегическият фокус е върху привличането на студенти за магистърско обучение; интернационализация на обучението чрез въвеждане на международно значими компоненти в учебните планове и програми (41% от университетите) и осигуряване на повече възможности за собствените студенти за обучение в чужбина (40% от университетите).

Изследването е въз основа на анализ и оценка на съществуващата теория и практика при формирането и управлението на процесите на интернационализация като елемент на политиката и управлението на висшето образование в Европа, за да се извлекат най-успешните стратегически модели, които се прилагат в настоящия момент.

Теоретичната рамка разглежда интернационализацията като част от политиката на висшето образование; регулациите, механизмите и институциите на наднационално ниво, които дават възможност за развитие на интернационализацията; стратегическото управление и организацията на дейностите на наднационално, национално и институционално ниво.

Възможностите за финансиране отново са приоритетни относно очакванията от изпълнението на Европейската стратегия за интернационализация на висшето образование – очаква се осигуряване на гъвкави възможности за финансиране, които да облекчат обмена и сътрудничеството с международни и европейски партньори. Освен това институционалните очаквания са свързани със стратегическото развитие на университетите: подкрепа за стратегически алианси в Европа, подкрепа за развитието на повече партньорства, както и помощ при разработването на съвместни програми с европейски партньори.

Интернационализацията не е самостоятелна инициатива, а интегриран елемент от политиката на ЕС в областта на висшето образование при следване тенденциите на развитие на единното Европейско пространство за висше образование. Стратегията за интернационализация е предпоставка за преосмисляне и реструктуриране на международното портфолио на всеки университет. Внедряването на международно измерение в дейността на университетите повишава тяхната привлекателност и конкурентноспособност, като обогатява академичната им мисия, разширява международното сътрудничество и в крайна сметка води до по-високо качество на образованието, изследванията и услугите.

Като пример и добра практика може да бъде посочена Стратегията за модернизация и интернационализация на образователната и научна дейност през периода 2014 - 2020 г. на Русенския университет, в която се поставя като стратегическа цел, свързана с модернизация и интернационализация на висшето образование: „Повишаване качеството и привлекателността на предлаганото висше образование чрез усилване международното измерение на учебните планове и програми във всички степени и форми на обучение, трансфер на ноу хау и международни добри практики в методите за обучение и

изследвания, насърчаване на творчеството, иновациите и предприемаческия дух сред мобилните студенти и преподаватели”.

„Интернационализацията на висшето образование е процес на интегриране на международно межкултурно измерение в преподаването, научноизследователската и развойната дейност и други услуги, предлагани от институцията”⁵.

Европейските университети подкрепят перспективите за интернационализация на висшето образование, но също така категорично се изтъква необходимостта от финансова подкрепа от страна на ЕС за постигане на тази стратегическа цел, както и от нормативни промени на национално ниво, за да се стимулира този процес.

Днес при увеличаващата се глобализация на икономиката, технологиите и комуникациите съществува потенциална заплаха за оцеляване на националната идентичност и култура. Възможността за хомогенизация на културите е риск, често подчертаван от малките държави или развиващите се страни, дори до степен на пълно отхвърляне на глобализацията като път към денационализация. Глобализацията и интернационализацията се възприемат като различни концепции, свързани с динамична връзка, при което и двете излизат извън рамките на нациите и границите, като се цели обмен с общности, различни от собствените и се търсят постижения в световен мащаб.

Глобализацията като движение на технологии, икономика, знание, хора, ценности, идеи през границите влияе на всяка страна по различен начин, размивайки националните граници за установяване на единствен международно приложим и световно приемлив стандарт.

Интернационализацията е реакция в противоположна посока на глобализацията, при което акцентът е върху трансфера на собствено съдържание в международна среда чрез приемането на съвместното сътрудничество.

Една част от изследователите разглеждат интернационализацията като процес на подготовка на студентите за участие и реализация в глобализиращото се общество. Друга група счита, че интернационализацията е свързана главно с методите за привличане на чуждестранни студенти, обикновено от по-слабо към по-силно развитите страни. Има и други позиции, като тази на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), определящи интернационализацията като комплексен процес с разнообразни задачи и многостранни ефекти⁶.

Интернационализацията се разглежда като динамичен процес, а не просто като набор от изолирани дейности. Интегрирането също е ключов момент, защото то гарантира постоянно и важно място на интернационалния аспект в академичните програми, политиките и процедурите на институцията, а не просто някаква допълнителна и лесно изключваща се добавка. Межкултурният аспект е поставен наравно с международния, за да се акцентира на факта, че интернационализацията

---

⁵ King, K. (2001). Higher Education in Developing Countries: Peril and Promise. Conference on Higher Education and its socio-political context. Tilburg.

⁶ Интернационализацията на висшето образование, Център за интернационализация на висшето образование, Тематичен отдел Б: Структурни политики и политика на сближаване Европейски парламент В-1047 Брюксел.

включва и различни културни и етнически групи. Този аспект е и основа за развитие на концепцията „интернационализация у дома“.

Горното определение е неутрално по отношение на мотивацията, т.е. причините дадена институция да се интернационализира или дадена държава да включи интернационализацията като елемент на образователната си политика не са включени в дефиницията. Тоест отчитат се разликите в обществените нагласи и сред институциите, в контекста и културите, в които те съществуват. Най-общо мотивациите могат да бъдат политически, икономически, академични и културно-социални.

Причините за интернационализация от политическа гледна точка се отнасят повече на национално ниво, отколкото на институционално. Исторически интернационалното образование се е възприемало като успешно средство за международната политика, особено по отношение на националната сигурност и мира между различни нации. Все повече обаче се увеличава тенденцията за възприемане на образоването като износ на продукт, а не като културно сътрудничество. С развитие на високо ниво на масовизация на висшето образование се създава силен интерес от страна на големи и малки държави да превърнат износа на образователни продукти и услуги в главна част на тяхната външна политика.

Днес сме свидетели на тази промяна във външните политики, превръщащи образованието от културни програми за обмен или сътрудничество в експорт на стока.

За качеството в сферата на висшето образование има много дефиниции и те са в някаква степен близки до тези за качество в общия смисъл на създаване на продукти.

В няколко пункта качеството на обучението се дефинира като: съответствие с изисквания, или цели; уместност за ползване; термин, отнасящ се до определена философия, процес или практика, посветена на отговора на нуждите и потребностите на учещия; ориентация към настоящите и бъдещите изисквания/ потребности на клиента; способност да се удовлетворяват потребностите (явни и скрити) на клиента; степента, до която присъщи характеристики удовлетворяват определени изисквания/потребности, очаквания⁷.

Тази промяна към пазарна ориентация формулира икономическата причина за интернационализация на висшето образование. Икономическите причини придобиват все по-голямо значение. Като резултат на нарастващата взаимозависимост между държавите и развитието на информационните технологии държавите се съсредоточават върху своята конкурентоспособност в икономически, образователно-научен и технологичен аспект. Като ефективни стратегии за това се считат инвестирането в изследвания и иновации и развитието на висококвалифицирана работна сила с нов тип компетенции, които да дават възможност за функциониране в международната работна среда.

И двете стратегии включват сектора на висшето образование. Така на национално и регионално ниво обективно съществува все по-тясна взаимна връзка между интернационализацията на висшето образование и

---

⁷ Spinelli, G., 2011-http://old.hrdc.bg/fce/001/0125/files/Sbornik_Bologna.pdf

икономическото и технологично развитие на страната. Икономическият мотив е важен и на институционално ниво. Много често той остава на ниво привличане на средства (износ на програми срещу заплащане или привличане на чуждестранни студенти в съществуващи от години програми), с което невинаги допринася за интернационализацията. Повишаване качеството на образованието е основна цел на интернационализацията. В този смисъл е важно да се намери баланс между привлечените средства и академичното развитие.

Академичните причини за интернационализацията са пряко свързани с ранната история и развитието на университетите. Движението на учените между университетите, общите изследвания са били факт стотици години. Т.е. тези връзки са естествени за учените. Днес като една от водещите причини за интернационализацията се счита стремежът за международни академични стандарти за преподаване и изследователска работа, като се подчертава особено необходимостта от мерки срещу унификацията в образованието. Границата между интернационализация за самата нея и интернационализацията като средство за повишаване качеството на образованието е все още тънка. Стремежът трябва да бъде чрез увеличаване на международния аспект в преподаването, изследванията и услугите да се придобива добавена стойност към качеството и нивото на образователната система.

Всяка отделна институция би могла да избере различна мотивация, която трябва да се дефинира експлицитно и ясно, да отговаря на реалните нужди на образователния сектор в конкретната среда и да води до развитие

както на отделната институция като цяло, така и на съответната образователна система. При формиране на кохерентна национална политика би било добре да се има предвид и интересите, изразените и скрити мотиви на различните социални групи, участващи или свързани с интернационализацията от образователния, държавния или частния сектор. Ясно е, че различните заинтересовани групи ще имат различно отношение към нивото на важност на всяка от четирите категории на мотивация, което ще води до различни очаквания и желание за резултати. При формиране на политика е от значение предварително да се проучат заинтересованите групи, за да се разбере къде общата мотивация може да доведе до сътрудничество и как различията да се отчетат, без да се стигне до конфликт.

През последните години в дневния ред на Европейската комисия по въпросите на висшето образование осезателно присъства темата за модернизация и интернационализация. На нея са посветени редица програмни и стратегически документи на Комисията, като *Modernizing Europe's Higher*

*Education Systems 2011*⁸, *Rethinking Education – 2012*⁹ и *European Higher Education in the World* -юли 2013¹⁰.

В тези документи се заявява, че висшето образование е в основата на Стратегията Европа 2020 за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, тъй като то играе решаваща роля за персоналното и общественото развитие и подготвя висококвалифициран човешки капитал за икономиката на знанието чрез своето влияние върху изследванията и иновациите.

Изследвайки в хронологичен аспект съвременното развитие на интернационализацията, могат да се идентифицират няколко основни подхода, които университетите използват, когато планират и осъществяват общоинституционална стратегия за интернационализация (*Knight, 1994*).

Подходът, основан на отделни дейности, е характерен за периода на 70- и 80-те години. Той включва работа по привличане на чуждестранни студенти, взаимна помощ при разработка на учебни планове, академична мобилност. Това всъщност е цялото съдържание на термина „международно образование“ през този период.

Подходът, който се основава на придобитите компетентности, е характерен за периода след 80-те години, когато нараства значението на крайния резултат от образованието и има все по-голяма нужда от дефиниране на международни или глобални компетенции. Той е по-тясно свързан с отчитането на крайните резултати от дадено образование, където качеството е свързано с придобити знания, умения, интереси, ценности и отношение към света от страна на студентите. При този подход ударението се поставя върху човешкия фактор в академичната общност – студентите, преподавателите и служителите. Главна тема тук е как генерирането и предаването на знания да формират определени компетенции у работещите в едно висше учебно заведение, така че те да бъдат по-ерудирани в международен план и по-умели в интеркултурните си взаимоотношения. В този смисъл развитието на международни програми не се явява цел сама за себе си, а средство за развитие на определени компетенции у студентите, служителите и преподавателите. Все повече нараства интересът към идентификация и измерване на компетенциите, резултат от интернационализацията¹¹.

Подходът, който разчита на организационната култура като двигател на развитието, включително и на интернационализацията, поставя ударението върху създаване на климат и култура, която да поощрява и подкрепя международните или межкултурните инициативи. Той се отнася към теориите за организационното развитие, които се фокусират върху създаването на

---

⁸ High Level Group on the Modernization of Higher Education. Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions. June 2013.

⁹ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. Преосмисляне на образованието: инвестиране в умения за постигане на по-добри социално-икономически резултати. Страсбург, 20.11.2012 COM/2012/ 669 final.

¹⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European higher education in the world. Brussels, 11.07.2013, COM /2013/ 499 final

¹¹ Knight, J., de Wit, H. (1995). Strategies for Internationalisation of Higher Education: Historical and Conceptual Perspectives. In. Strategies for Internationalisation of Higher Education. Amsterdam: European Association for International Education (EAIE)

подходяща организационна култура и климат в дадена организация за подкрепа на определени принципи и цели. Така се променя организационната култура, че да се създаде атмосфера, която подпомага развитието на международните и межкултурните ценности и инициативи. Чрез този подход се цели открояването на международното измерение сред дейностите на институцията¹².

Най-цялостен е подходът, който разглежда интернационализацията като комплексен процес на интегриране на международните и/или межкултурните аспекти, както в академичните програми, така и в стратегиите и процедурите на дадена институция. Основен стремеж при този подход е да се осигури устойчивост на международното измерение чрез широка гама от дейности, политики и процедури, свързващи академичната и организационната работа в една институция.

Тези подходи обикновено не се прилагат в чист вид, нито пък са единствените. Идеята за интернационализация е динамична и оформя, особено в последно време, нови посоки за висшето образование. В реалните стратегии обикновено подходите са смесени, въпреки че един често преобладава, според разбирането и нивото на съответната институция, както и според съществуващите нужди на сектора.

Възможни стратегии за интегриране на интернационалното измерение:

При подхода „Процес“ интернационализацията се интегрира в академичните дейности и в организационната структура, като те се допълват и подпомагат. Разработването на стратегия за интернационализация на един университет следва същите стъпки, които се изискват за подготовка на каквато и да е стратегия. Вътрешните и външните фактори, които влияят на процеса, трябва да са сериозно анализирани, преди да се започне. Най-важните елементи на вътрешните фактори са мисията на университета, управленската структура, качеството и количеството на финансовите и човешките ресурси, силните и слабите страни на образователните програми. Основните външни фактори, които трябва да се имат предвид, са възможностите на международния образователен пазар, конкурентната среда, в която се действа, националното законодателство, репутацията, която институцията има на национално и международно ниво. Оценката на вътрешните фактори би била по-обективна, ако е потърсено мнението на колкото е възможно повече студенти, преподаватели и служители, а не е правена от отделни звена или ръководни лица. Оценката на външните фактори обикновено изисква включването на външна експертиза от бизнеса и различни обществени институции.

Когато тези елементи са оценени, основният стратегически документ може да бъде създаден. В него се предлагат насоките за плановете за действие, мониторинг и оценка, мерките и процедурите, посочват се отговорните университетски структури и конкретни лица.

За успешното осъществяване на стратегията още при нейната подготовка е необходимо да се поощрява приносът на възможно най-голям брой звена и хора, за да може крайният документ да се възприеме като

---

¹² Елена Благоева-Хазърбасанова. Стратегии на образователната и научната политика, Година XX, Книжка 1, 2012.

съвместно и съгласувано решение на възможно най-голяма част от служителите и студентите на университета. Когато стратегическият документ се счита за колективно усилие и обща цел, ангажираността за неговото осъществяване идва естествено и не са необходими мерки за активизиране и контрол. Разработват се два типа взаимосвързани стратегии – програмни и институционални.

Програмните стратегии се отнасят до академичните дейности, свързани с преподаването, обучението, ученето, изследователската работа, консултациите. Организационната стратегия включва институционалната политика, процедурите, поддържащите звена, които улесняват и гарантират устойчивост на международното измерение на университетската дейност.

Програмните стратегии включват четири категории дейности, които трябва да се анализират и програмират в съответствие с целите на институцията – академични дейности, изследователски дейности, външни връзки и услуги и неучебни дейности.

В академичните дейности влиза разработването на съвместни програми, програми за обмен на студенти, преподаватели и администрация, изучаване на чужди езици, интернационализирани учебни планове, стажове в чужбина, чуждестранни студенти; процеса на обучение и усъвършенстване методите на преподаване. Академичните дейности дават най-широко поле за международна дейност, с многобройни възможности за инициативи за внедряване на международно измерение в учебното съдържание и процеса на преподаване и учене.

Изследователската работа и научно сътрудничество включват създаване на центрове за изследователска работа и съвместни изследователски проекти, международни конференции и семинари, публикуване на статии в международни издания, договори за изследователска работа, обмен на изследователи и докторанти, връзка между изследвания, учебни планове и преподаване.

Стратегията в категорията външни връзки и услуги обхваща дейностите за развитие на двустранни сътрудничества и други международни инициативи.

Акцентът леко се измества към изискванията на пазара. Комерсиални дейности като обучение по договор, износ на образователни продукти и услуги на международния пазар се увеличават все повече. Все по-популярни стават мрежите между образователните институции, както и с участие на частния сектор. По-голямо внимание се отделя на организации на *alumni* групи от хора, които живеят в друга държава. Тази категория има все по-голямо значение за нивото на интернационализация на дадена институция.

Извънучебните дейности могат да бъдат ефективен начин да се обогати образователният и социалният опит на местните и чуждите студенти. Стратегическите мерки тук обхващат създаване на студентски клубове и асоциации и социални, културни и академични системи за подкрепа, организиране на международни и интеркултурни събития, подпомагане на връзките с местни културни групи, поощряване на работни екипи и програми по различни теми.

Възможностите за програмни стратегии са многобройни и разнообразни. За да се подберат най-точните и да не се разпиляват усилия и средства, е

необходимо всеки университет да си дава точна сметка защо иска да се интернационализира и какви цели иска да постигне.

Сред посочените основни цели в Комюникето от Министерската конференция, проведена през април 2012 в Букурещ, са: осигуряване на качествено висше образование за всички, увеличаване заетостта на завършилите и повишаване нивата на мобилност като средство за по-добро обучение. Мобилността с учебна цел се разглежда като ключов фактор за гарантиране на качеството на висшето образование, увеличаване на заетостта на студентите и разширяване на трансграничното сътрудничество в рамките на Европейското пространство за висше образование (ЕПВО) и извън него.

В одобрената стратегия към Комюникето „Мобилност за по-добро обучение” се определят основните действия за постигане на крайната цел – поне 20% от завършващите студенти да са участвали във форми на мобилност. Тези действия се базират на основните резултати от проучванията и изводите, публикувани в Доклада за развитието на ЕПВО през 2012 г.:

- ✓ налице е сериозен дисбаланс във входящата и изходяща мобилност в повечето страни членки на ЕС;

- ✓ в голяма група от държави, сред които е и България, се наблюдава много висока изходяща мобилност както за периоди на обучение по програмата „Еразъм+”, така и за придобиване на образователна квалификационна степен (ОКС) в друга държава. Същевременно входящата мобилност е значително по-ниска. Тези държави са характеризирани като страни с „ограничени системи”;

- ✓ немалка е групата на държавите, определени в доклада като „затворени системи” държави с ниски изходяща и входяща мобилност;

- ✓ последната група страни, които са с „отворени системи” и имат висока изходяща и входяща мобилност, са твърде малко (Федерална република Германия, Швейцария и Австрия).

Първата мярка, препоръчана в стратегията, е приемането на национални стратегии за интернационализация и мобилност или прилагането на политики с конкретни и измерими цели. Доразвити са целите по отношение на мобилността, формулирани в Комюникето от Министерската конференция в Льовен (2009).

Съществена роля за постигане на целите на Стратегията ще имат мерките за преодоляване на съществуващите пречки за разширяване на мобилността. Като особено важна мярка се разглежда увеличаването на средствата за мобилност грантове, заеми и стипендии, както и подобряването на информираността на национално равнище за възможностите за използването на тези средства. Осигуряването на адекватно финансиране на мобилността е възможно чрез национални, регионални и частни източници, както и чрез съфинансиране от изпращащите или приемащите университети.

Образователните институции имат редица нови отговорности. Необходимо е да работят за увеличаване на качеството и релевантността на периодите на мобилност чрез високи академични стандарти; да постигнат подобряване на лингвистичната и интеркултурна компетентност на студентите и академичния състав.

Според проучванията като основни мотиви за участие в програми за мобилност студентите посочват високото качество на програмите и авторитета на избраното висше училище.

Институционалните стратегии включват тези инициативи, които институционализират международното измерение чрез подходящо управление, политики, човешки ресурс и административна система. Каквито и да са програмните стратегии, няма как да се постигне развитие и устойчивост, ако ръководствата на университетите не са ангажирани и т.нар. международни измерения не са интегрирани в мисията на университета, в системите за планиране и отчет, в различните процедури.

Представена е една възможна организационна стратегия с три направления: управление, операции (организация на работата и поддържащи системи) и развитие на персонала. Всеки университет има своя собствена организационна култура, според която би могъл да подбере друга структура или да включи различни елементи в стратегията си.

Стратегията на ниво УПРАВЛЕНИЕ изисква изразен ангажимент от страна на висшето ръководство. Той формира институционалната мотивация и зависи от стратегическия план на университета и от политиката. Ако международното измерение е наистина важно за ръководството, то трябва да бъде вписано в мисията и в другите програмни документи, за да гарантира ясно послание към университетската среда и активно участие на преподавателите и служителите. Общите насоки се възлагат от висшето университетско ръководство (Настоятелство, Академичен съвет) не само на думи, а и водят след себе си съответно заделяне на финансов и човешки ресурс. Важно е да се отбележи, че финансовият ресурс трябва да съответства на целите, които се поставят, и на ползите, които се очакват. Тези общи насоки би трябвало да намерят място в общоуниверситетското и департаментното планиране, в бюджетите и системата за контрол на качеството, като се осигури адекватна финансова поддръжка и прозрачна система на правомощия за разпределяне на средствата.

ОПЕРАЦИИТЕ дават представа как е организирана работата на директно ангажираните звена и на какви поддържащи системи може да се разчита. Почеста практика в европейските университети до настоящия момент е обслужването на международната дейност, а оттам на интернационализацията, да се извършва децентрализирано по департаментите. Особено когато интернационализацията се изразява основно в мобилност на студенти и преподаватели.

Като все по-успешен вариант се налага балансът между централизация и децентрализация в поощряването и управлението на международните връзки.

При балансирания модел разпределението на труда се базира на принципа на „субсидиарността“. Стремешът е решенията да се вземат на ниските нива (факултет, департамент, институт, програма), с изключение на тези, които се отнасят до неща, имащи връзка с повече звена или ще са в полза на цялата институция.

Центърът поема тези задачи, с които по-ниските нива не могат да се справят ефективно. Така решенията и работата са отговорност на университетските звена. Общите решения, общоуниверситетските проекти и договори се разработват на централно ниво, където се изисква координация, тясна специализация, осъществява се икономия на ресурси и труд. Смисълът на субсидиарността е в това, че всеки член на институцията получава максималната възможна автономия в своята работа. Разчита се на това, че

отговорните преподаватели, академичните ръководители, факултетните администратори, както и служителите в централните администрации, знаят най-добре как да си вършат работата, ако са подходящо подпомагани и насочвани. Опитът показва, че в повечето случаи, когато хората имат свобода и отговорност за своите решения, те са по-мотивирани, ефективни и продуктивни.

Четвъртият конгрес на Европейските институции за висше образование (Лисабон, март, 2007 г.) потвърди петте водещи насоки за развитие на европейските университети:

- ✓ интернационализация;
- ✓ коопериране в научните изследвания;
- ✓ съчетаване на фондовия тип финансиране и управление с децентрализирания тип;
- ✓ качество при реализиране на дейностите;
- ✓ адаптиране на обучението към динамиката на средата посредством разширяване достъпността до висшето образование.

Болонската декларация предвижда въвеждане във висшето училище на стратегия за развитие на качеството в обучението. Качеството на обучението обаче е постижимо само в атмосфера на постоянна работа и чрез разгръщане на сътрудничество с други университети на основата на размяна на добри практики и високи постижения. За постигането на такива резултати допринася развиването на международно сътрудничество на двустранна и многостранна основа. На всяко от нивата на функциониране в академичната структура на висшето училище този вид дейност може да се развива въз основа на принципа на колегиалност, приоритет на общите интереси и стимулиране на личните успехи и кариерното развитие.

Стратегията на ниво РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ има все по-голямо значение в днешно време, когато конкурентоспособността не се определя в такава степен от технологии и структури. Човешкият фактор е в състояние да постигне максимални резултати от недотам съвършени организационни системи, но и да провали най-съвременно организирани модели. Успешното осъществяване на цялостната стратегия поставя високи изисквания за подбор на служителите и преподавателите, ангажирани с интернационализацията, както по отношение на тяхното образование, така и по отношение на професионалния им опит. От тях се очаква да могат да разбират, анализират и оценяват сложни документи на различни езици, да могат да представят информация пред различни аудитории и в мултикултурна среда, да се ориентират в правни и финансови казуси на национално и международно ниво, да съставят текстове от различен характер и т.н.

Съществуват и умения, които трудно се доказват със сертификати, но са не по-малко важни – организационни умения, почтеност (некорупционна нагласа!), умения да се комуникира, позитивност, гъвкавост, чувствителност към културните различия и т.н.

По-високото ниво на европейска интеграция след Договора от Маастрихт (т.е. включването на нови области, в това число култура и образование) е важен фактор за европейските университети, който създава нови възможности и предизвикателства. Политиката на ЕС подкрепя насоките пред висшето образование в Европа, поставени от Болонската декларация и последвалия Болонски процес. Крайната цел е създаване и успешно функциониране на

Европейско пространство за висше образование, базирано на международно сътрудничество и академичен обмен.

Когато за интернационализацията се създаде структура и стратегия, тя става устойчива и гарантира развитие към все по-качествени резултати по отношение на човешки ресурси и продукти.

Когато интернационализацията се разглежда като средство да се подобри качеството на образованието и се разработват необходимите процедури, е съвсем постижимо да се идентифицират последователните стъпки, които да доведат до постигане на целите.

Модерният европейски университет има като своя характеристика висока степен на интернационализация. Такъв университет е извървял сериозен път на развитие и притежава качествени управленски системи и опитен академичен и административен персонал, който има необходимите знания и умения да инициира и осъществява разнообразни идеи и проекти с международно измерение.

Днес термини като академичен обмен и мобилност са ежедневие за образователната среда. Нараства броят на студентите, провели част от обучението си в чужбина, и при това мобилността се развива не само по вертикала, с преминаване в нов университет при следваща образователна степен, а като част от обучението в една образователна степен. Наблюдава се и засилена мобилност на преподаватели, изследователи, интегриране на образователни програми или курсове.

Над това локално ниво интернационализацията се превръща и в целенасочена политика за реализация в основните ѝ измерения, които обхващат: преподаването, научните изследвания и обслужващите функции чрез интеграция и коопериране, мобилност, съвместни програми и т.н.

Тези нива на интернационализацията се отразяват и върху националните приоритети, нормативната база и управлението, финансирането, оценяването, като всички инициативи базирани на междудържавни договорености спазват принципите на суверенитета в държавната регулация в сферата на висшето образование¹³. Образователните системи отразяват ценностите и амбициите на всяка нация, което е характеристика на европейската култура.

Европейските държави и техните образователни институции трябва да търсят баланс между интернационализирането и запазването на собствената културна идентичност и ценности. В търсенето на адекватно развитие и на „единство в разнообразието“ (EU Motto) е възможно да се размие усещането за национална култура и принадлежност. Ако акцентът се премести твърде много към краткосрочен просперитет, е възможно да се пренебрегне собственото богатство от традиции, които осигуряват „разнообразие в единството“.

„Единни в разнообразието“ (*“United in diversity”* или *“Unity in Diversity”*) е официалният девиз на Европейския съюз, който се приема през 2000 г. Девизът има превод на всички 23 езика на Съюза, но оригиналът е латински – *In varietate concordia*. Според ЕК девизът означава, че чрез Европейския съюз европейците са обединени, за да работят заедно за мир и просперитет, като многообразието от различни култури, традиции и езици в Европа е ценно предимство за континента.

---

¹³ Jongbloed, B. W. A., Maassen, P. A. M., Neave, G. R., 2010.

Заклучение

В заключение, без да имаме амбициите за всеобхватност на изследвания от нас проблем, считаме, че в динамичната система на висше образование терминът „интернационализация“ се използва все повече в европейските страни поради нарасналия интерес към внедряване на международно измерение във висшето образование. Ключов фактор за гарантиране на качеството на висшето образование, увеличаване на заетостта на студентите и разширяване на трансграничното сътрудничество в рамките на Европейското пространство за висше образование (ЕПВО) и извън него е мобилността. В подкрепа на това наше твърдение е обстоятелството, че стратегията към Комюникето „Мобилност за по-добро обучение“ определя основните действия за постигане на крайната цел – поне 20% от завършващите студенти да са участвали във форми на мобилност.

Нещо повече, интегрираната стратегия за интернационализация е предпоставка за преосмисляне и реструктуриране на международното портфолио на всеки университет. Внедряването на международно измерение в дейността на университета повишава неговата привлекателност и конкурентоспособност, като обогатява академичната мисия, разширява международното сътрудничество и в крайна сметка води до по-високо качество на образованието, изследванията и услугите. А това за българската система на висше образование е повече от належащо и по наше мнение следва да бъде ключът към нейното адаптиране към динамичните промени на глобалния образователен пазар и вписване в европейското пространство на висше образование.

Литература

1. Благоева-Хазърбасанова, Е. Стратегии на образователната и научната политика, Година XX, Книжка 1, 2012.
2. Болонска декларация, подписана на 18 и 19 юни 1999 г. в Болоня (Италия).
3. Интернационализацията на висшето образование, Център за интернационализация на висшето образование, Тематичен отдел Б: Структурни политики и политика на сближаване Европейски парламент В-1047 Брюксел.
4. Попова. Ю., Белоев, Хр. Научни трудове на Русенския университет - 2013, том 52, серия 9.
5. Речник на думите в българския език.
6. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. Преосмисляне на образованието: инвестиране в умения за постигане на по-добри социално-икономически резултати. Страсбург, 20.11.2012 COM/2012/ 669 final.
7. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European higher education in the world. Brussels, 11.07.2013, COM /2013/ 499 final

8. High Level Group on the Modernization of Higher Education. Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions. June 2013.
9. Jongbloed, B. W. A., Maassen, P. A. M., Neave, G. R., 2010.
10. King, K. (2001). Higher Education in Developing Countries: Peril and Promise. Conference on Higher Education and its socio-political context. Tilburg.
11. Knight, J., de Wit, H. (1995). Strategies for Internationalisation of Higher Education: Historical and Conceptual Perspectives. In. Strategies for Internationalisation of Higher Education. Amsterdam: European Association for International Education (EAIE)
12. Spinelli, G., 2011-
http://old.hrdc.bg/fce/001/0125/files/Sbornik_Bologna.pdf